

Nové Hrady

Kousek od hranic s Rakouskem leží na jihu Čech malebné městečko Nové Hrady. Hrad tam mají jen jeden, ale přímo v něm a v jeho okolí najdete nevídané množství historických památek a přírodních pozoruhodností! Mají tu i palác, zámek i klášter. Dále staré lázně, prales a vodopád. A také jednu parádní tvrz. Navíc se tu nejspíš začal vyrábět vyhlášený český křišťál a je tu k vidění i sklo, které dnes – přes všechen technický um, kterým se oháníme – už neumíme vyrobit. Dost důvodů, proč si prohlédnout Nové Hrady!

Slavné časy hradní

„Zdejší hrad je poprvé písemně doložen v roce 1279, ale to už tady nějakou dobu stál. Byl postaven pravděpodobně už mezi lety 1230 až 1250,“ říká kastelán Jan Smolík. Právě ve zmíněné době se u nás poprvé ve větší míře začaly budovat kamenné šlechtické hrady jako opevněná sídla. „Nové Hrady byly postaveny coby strážní hrad na tak zvané Vitorazské stezce, což byla stezka vedoucí z Vitorazi, dnes rakouské Weitry, přes Nové Hrady a Trhové Sviny dál do českého vnitrozemí,“ vypráví

Nové Hrady byly postaveny coby strážní hrad na tak zvané Vitorazské stezce.

můj průvodce a připojuje i informaci, jak asi kdysi hrad vypadal: „Jeho dominantou byla dnes již neexistující mohutná válcová věž, tak zvaný bergfríd. Kolem poměrně velkého nádvoří se tyčila obvodová hradba se dvěma branami, na východě a západě. (Jednalo se tedy o tak zvaný hrad průchozí). Nad branami se zdvíhaly mohutné věže a k obvodové hradbě byly postupně přistavovány budovy paláců. Starého a Nového, nazývaného také Velký.“

Hrad to musel být majestátní a malebný, ale málem se mu stal osudným střelný prach, který byl uskladněn v bergfrídu. Explodoval a poničil velkou část opevnění. Několik let nato postihlo Nové Hrady poměrně silné zemětřesení. To bylo na konci 16. století. Proto se dokonce uvažovalo o jeho stržení. Naštěstí k tomu nedošlo, hrad byl naopak opraven a opevněn. A díky tomu se nám dochoval až dodnes.

„Prvním písemně doloženým majitelem Nových Hradů byl jeden z Vítkovců jménem Ojř ze Svin

Nad branami se zdvíhaly mohutné věže a k hradbě byly postupně přistavovány budovy paláců.

„Jeho potomci prodali panství v polovině 14. století Rožmberkům. A po smrti posledního člena tohoto mocného rodu, Petra Voka, připadl hrad na základě staré dědické smlouvy roku 1611 Švamberkům. Ale jen nakrátko. Švamberkové se zapojili do stavovského odboje proti císaři, a proto jejich statky začala zabírat císařská vojska. Nové Hrady začátkem léta 1619 dobyla armáda, které velel generál Karel Bonaventura Buquoy, významný vojevůdce císařských vojsk.“

Košile generalissima Buquoye

Kastelán mě vede na první prohlídkovou trasu, kde procházíme třeba kolem jednoho ze dvou nejstarších renesančních oken v jižních Čechách. Pokračujeme do hradního archivu, kde Buquoyové měli – a vlastně dodnes mají – uschovány archiválie a také nejceněnější rodové památky. Z portrétů tady shlížejí i nejslavnější z rodu – císařský generalissimus Karel Bonaventura Buquoy s pěkně nakroucenými kníry a jeho manželka Marie Magdalena.

Ptám se: „Jak vlastně Karel Bonaventura Buquoy dobyl hrad? Někde jsem četl, že se tehdy obránci hradu urputně a statečně bránili... Je to tak?“

„Ano,“ potvrzuje kastelán, „ovšem posléze seznali, že jejich odpor nemá smysl. Bylo tu pouze tři sta ‚pacholků braných‘, kdežto Buquoyovo vojsko čítalo několik tisíc mužů. A proto se nakonec obránci vzdali. Ovšem vyměnili si volný odchod z hradu. Karlu Bonaventurovi se pak Nové Hrady zalíbily natolik, že si je vyžádal snad přímo od císaře jako náhradu za své válečné výdaje. Obdržel je do svého majetku dokonce ještě před rozhodující bitvou na Bílé hoře.“

V archivu mi kastelán ukazuje i různé pamětihodnosti rodu Buquoyů: „Toto je pozlacená zbroj, kterou údajně dostal Karel Bonaventura od císaře právě za vítězství na Bílé hoře. Máme tu i symbolické klíče od bran měst, jež se tomuto vojevůdci vzdala, originál praporu, který vlál nad hlavami císařských vojáků v bitvě na Bílé hoře, i generálovu zakrvácenou košili.“

Císařský generalissimus Karel Bonaventura s pěkně nakroucenými kníry.

Hradní archiv je dnes jedinou autentickou prostorou na hradě.

„Ta připomíná jeho smrt v Uhrách?“ udivuji nastudovanými vědomostmi.

„Přesně tak!“ zní odpověď. „Poté, co potlačil české stavovské povstání, odjel Karel Bonaventura válčit do Uher. A tam, v horních Uhrách poblíž Nových Zámků, se vydal z vojenského ležení na pomoc přepadenému zá-

sobovacím oddílu jen s nevelkým oddílem jízdy, byl obklíčen a doslova rozstřílen. Napočítali v jeho těle třináct zásahů. Košili, kterou měl na sobě, potom z pietních důvodů zachovali. Poslali ji zpět manželce, ta ji zavřela do ozdobné kazety a v ní se nám tu dochovala dodnes.“

Hradní archiv je vlastně jedinou autentickou prostorou na hradě. Buquoyům přestalo středověké sídlo záhy vyhovovat, a tak se vystěhovali. Na hradě byla sýpka, pak tu zřídili pivovar. (Ovšem pivo se tu vařilo jen do 17. století. Pak již pivovar svou kapacitou nestačil a hlavně tu nebyl dostatečně vydatný zdroj vody, a proto byl postaven pivovar nový dole v Údolí.) Na hradě sídlil i lesní úřad a nakonec v něm byly byty. Nájemníci tu bydleli až do 80. let 20. století. A tak není divu, že je tu dnes k vidění i expozice, která ukazuje, jak vypadal příbytek panského úředníka, dejme tomu před sto lety. A velice cenná je i zdejší sbírka portrétů členů rodu Buquoyů. Jsou tu k vidění třeba Terezie a Žofie Buquoyovy. O obou dámách ještě v našem putování uslyšíme!

Co to je hyalit

Nejprve se ale ještě podívejme do knihovny ve druhém patře severní věže. Tady, přímo nad archívem je vystaveno sklo z místních skláren.

„První skláře přivedl sem na Novohradsko v osmdesátých letech 17. století ze svých belgických panství Ferdinand Buquoy,“ říká Jan Smolík. „A těmto sklářům se zde údajně jako prvním na našem území podařilo utavit čiré křišťálové sklo.“ Ve vitríně na hradě vystavují jedny z nejstarších kusů.

Sklářům se zde poprvé na našem území podařilo utavit čiré křišťálové sklo.

Tajemné sklo hyalit, které se už nikdy nikomu nepodařilo vyrobit.

„A kde máte ten vyhlášený hyalit,“ ptám se, „tedy sklo, co se jmenuje stejně jako nejčistší odrůda opálu?“

A kastelán mě vede k další z vitrín: „Tady je a jedná se o největší raritu, kterou tu máme. Je to sklo zcela neprůsvitné v barvě černé nebo v červené, podobné barvě pečetiho vosku. Jeho vynálezcem byl jeden ze členů rodu Buquoyů, Jiří August Buquoy.“

„A proč se toto sklo jmenuje stejně jako nejčistší odrůda opálu?“ zajímá mě.

„To přesně nevíme. Nejspíše pro jeho vzácnost. Toto sklo bylo velmi oblíbené v první polovině 19. století. Pak začal jeho odbyt váznout, výroba skončila a stala se zvláštní věc: Byl rámcový recept na výrobu hyalitu je znám, už se nikdy více nepodařilo vyrobit hodnověrnou napodobeninu tohoto skla.“

Ptám se: „Opravdu to neumíme???“

A Jan Smolík říká: „Opravdu! Pokoušeli se o to mnozí, ale bez úspěchu.“

Tak si to pamatujeme: To tajemné sklo se jmenuje hyalit!

V Rezidenci

Naše další kroky vedou na novohradské náměstí. A není to náhoda.

„Již Marie Magdalena Buquoyová, vdova po Karlu Bonaventurovi Buquoyovi, tu na celé jedné straně náměstí na místě někdejších domů panských a několika přikoupených domů soukromých nechala postavit svou Rezidenci,“ ukazuje mi Jan Smolík, „tedy vlastně městský palác, a tam se ještě před jeho dokončením, v roce 1635, z hradu definitivně přestěhovala.“

Pozdně gotický kostel zasvěcený Petru a Pavlovi.

Bylo tam asi přece jen příjemnější bydlení než na hradě, říkám si. (Ostatně dnes je v Rezidenci vyhledávaný hotel.)

Vdova Buquoyová měla hezké bydlení a neměla to daleko do kostela. Ten je pozdně gotický a je zasvěcen svatým Petru a Pavlovi. Nahlížíme dovnitř a kastelán říká: „Povšimněte si zejména cenné gotické klenby a krásného raně barokního vybavení – obrazů, plastik, lavic a kazatelny.“ Vedle kostela pak vnuk Marie Magdaleny, Ferdinand Buquoy nechal vystavět klášter pro řád servitů. Dnes jej spravuje Rodina Panny Marie. Jistě se tento klášter mnohem víc hodí pro církev než pro armádu, která tu sídlila za socialismu. Církevní areál můžete také navštívit a obdivovat v něm třeba nádherně vyřezávané vybavení barokní kapitulní síně, zvané také oratoř. (Mimochodem, když jsme v ní natáčeli, pěkně to tam vonělo po včelím vosku, kterým bylo starožitné dřevo ošetřeno.)

Už jste viděli Stanový sál?

Posledním sídlem Buquoyů se stal Nový zámek, kam mě také kastelán Smolík doprovází. Je postaven v pozdně klasicistním slohu.

Nový zámek v pozdně klasicistním stylu se stal posledním sídlem Buquoyů.

„Jeho stavbu zahájil Jan Nepomuk Buquoy,“ říká můj průvodce, „dokončení se však nedožil. Buquoyové se do zámku nastěhovali až po jeho smrti v roce 1806 a sloužil jim jako hlavní sídlo do roku 1945.“

Zámek je poměrně rozsáhlá trojkřídlá stavba, která bývala

velmi luxusně vybavena. Dodnes se v ní dochovalo třeba zámecké divadlo. Budovu v dnešní době využívá Akademie věd České republiky a Jihočeská univerzita České Budějovice. Na požádání vás tam ovšem jistě pustí jako nás, třeba proto, abyste si prohlédli zmíněné zámecké divadlo, a také sál, kterému se říká Stanový. Proč Stanový? Pochopíte, až do něj vstoupíte. Uvidíte, že jeho vnitřní čalounění má podobu vojenského napoleonského stanu! Musel jsem uznat, že jsem nikdy nic podobného neviděl.

Čalounění ve Stanovém sále má podobu vojenského napoleonského stanu.

Ovšem kastelán mě poněkud zklamal: „Čalounění, které vidíte, je už replika ze 70. let 20. století, nicméně vytvořená přesně podle originálu.“

Pak už se na terase před jižním průčelím zámku loučíme a já pokračuji na další domluvenou schůzku.

Za zdravým a mysl povznášejícím pohybem v Tereziině údolí

Můj cíl je na dohled od Nových Hradů. Tereziino údolí, zvané i Terčino, je romantický krajinný park, který nechal v místech starší bažantnice v údolí říčky Stropnice zřídit hrabě Jan Nepomuk Buquoy na přelomu 60. a 70. let 18. století, aby vyhověl přání své manželky, už zmiňované hraběnky Terezie Buquoyové. Tu svým názvem údolí dodnes připomíná.

U vstupu do parku na mě už čeká historik umění Martin Krumholz.

„Vstupní brána pamatuje založení parku, že?“ hádám.

„Ano, je vlastně jedna z nejstarších dochovaných částí parku,“ přitakává muž, který o Tereziině údolí sepsal i odbornou publikaci. „Můžete ji vidět i na nejstarším dochovaném plánu. Ve své době bylo Tereziino údolí jedním z prvních krajinných parků v Čechách. Tehdy, téměř ve stejné době, vznikaly parky na Červeném Hrádku, v Krásném Dvoře, ve Veltrusech, ale i v moravské Lednici.“

Tereziino údolí je romantický krajinný park.

zelsbad, vybudovaných v letech 1788 až 1797 v tehdy módním empírovém slohu: „Budovu nechala postavit Terezie Paarová a pojmenovala ji po svém otci, knížeti Václavu Paarovi.“

„Jaké stavby tady vlastně Buquoyové vybudovali v Tereziině údolí?“ ptám se.

„V 70. letech 18. století byl postaven Modrý dům, ve kterém pak hraběnka Buquoyová pravidelně trávila letní měsíce,“ odpovídá kunsthistorik. „Později vznikla ještě Švýcarská chata, hamerský a kolářův dům.“ Park byl také zkrášlován drobnými architektonickými a sochařskými objekty, jakýmijsi „pomníčky“, obsahujícími poetické texty a zpravidla opěvujícími přátelství. Poutník tu tehdy uviděl římskou ruinu, čínský pavilon i visutý most. Ovšem tyto stavby vzaly postupně za své. Mimo jiné i kvůli četným povodním, které se údolím pravidelně proháněly.

Pokračujeme v naší procházce až k vodopádu: „Je to sice vodopád, ale pozor, je umělý,“ upozorňuje mě Martin Krummholz. „Je tady už od roku 1780, i když tato podoba je až z roku 1817. Původně pod ním stávala ještě rybářská chýše, ale ta se nedochovala.“ Místo je to i tak skutečně kouzelné.

„A kudy k vodopádu vedou vodu?“ zajímám se.

Dobový obrázek Tereziina údolí.

„A inspirací byla Francie, parky Marie Antoinetty. Nepletu se?“ domýšlím si.

„Ano, přesto, že zmiňované parky jsou anglického typu, tak reflektují dobovou filozofii, tedy zájem o vědy, botaniku a také obdiv k volné přírodě inspirovaný myšlenkami Jeana-Jacquesa Rousseaua. To byla velká inspirace.“

Společně docházíme až k budově Lázníček, německy nazývaných Wenzelsbad,

Lázníčky pojmenovala jejich stavitelka Terezie Paarová po svém otci Václavovi.

Je to sice vodopád, ale je umělý.

domu se dochovaly víc než patnáct metrů vysoké cypřiše. Rostou tam vejmutovky a douglasky. A dá se tam najít i 500 let starý dub. Nejcennější dřeviny jsou k vidění v Žofiině pralese, pojmenovaném po další člence rodu Buquoyů.

„Ale tam se turista nedostane,“ upozorňuje mě Martin Krummholz. „Jedna z našich nejstarších přírodních rezervací, vyhlášená už roku 1838, není veřejnosti přístupná. Jedná se totiž o velmi cennou ukázkou rašelinní fauny i flóry a návštěvníci by ji mohli poškodit.“

Jak se opravuje tvrz aneb Na Cuknštejně

Když půjdete Tereziiným údolím dál, dojdete až ke tvrzi, která vám možná bude povědomá. Mohli jste ji totiž vidět v televizním seriálu *Ať žijí rytíři!* Jmenuje se Cuknštejn.

Také tato tvrz byla po staletí v majetku Buquoyů, ale pamatuje mnohem víc než jenom je!

„Podle archeologických nálezů víme, že již ve 13. století tady cosi stávalo,“ říká mi její majitel Tomáš Pek. „První písemné zmínky o ní jsou z roku 1491. Měla poměrně málo vlastníků. Známe je všechny. Byly to nejprve tři rytířské rody, Pouzarové z Michnic, Boubínští z Újezda a nakonec Kábové

Tvrz Cuknštejn si „zahrála“ v rodinném seriálu *Ať žijí rytíři!*